

บทที่ 1

พระราชจักรีวงศ์และการสาธารณสุขไทย

พัฒนาการของการสาธารณสุขไทย มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับสถาบันพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ครั้งตั้งกรุงสุโขทัย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ บทนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์เฉพาะพระราชวงศ์จักรีกับการสาธารณสุขไทย เป็นประเด็นและยุคต่าง ๆ คือ:-

1. ยุคฟื้นฟูวิทยาการแพทย์แผนไทย (พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2394)

สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 3 เป็นยุคเริ่มต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นช่วงของการก่อร่างสร้างตัวของประเทศ มีความพยายามในการรวบรวมวิทยาการแขนงต่างๆ เข้ามาไว้เป็นหลักฐานเพื่อใช้ศึกษาและพัฒนาประเทศ

1.1 สมัยรัชกาลที่ 1 (ครองราชย์ พ.ศ. 2325 - พ.ศ. 2352)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธารามหรือวัดโพธิ์ขึ้นเป็นพระอารามหลวงให้ชื่อว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ทรงให้รวบรวมและจารึกตำรายา และฤกษ์ตัดต้นไม้ตามศาลาราย สำหรับการจดทนายของราชการมีการจัดตั้งกรมหมอโรงพระโอสถ คล้ายกับในสมัยอยุธยา หมอที่รับราชการ เรียกว่า หมอหลวง ส่วนหมอที่รักษาประชาชนทั่วไป เรียกว่า หมอราษฎร หรือหมอเฉลยศักดิ์

1.2 สมัยรัชกาลที่ 2 (ครองราชย์ พ.ศ. 2352 - พ.ศ. 2367)

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงให้รวบรวมคัมภีร์แพทย์ที่กระจัดกระจายตามที่แตกต่างกัน โดยโปรดเกล้าฯ ให้เชิญผู้ชำนาญโรค และสรรพคุณยาชนิดต่างๆ มารวมไว้ ผู้ใดมีตำรายาดีๆ ที่บรรพบุรุษได้เก็บไว้ให้นำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย และให้กรมหมอหลวงคัดเลือกจดเป็น “ตำราหลวงสำหรับโรงพระโอสถ” เพื่อประโยชน์ของประชาชน

พ.ศ. 2359 มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมาย ชื่อ กฎหมายพนักงานพระโอสถถวาย ซึ่งให้อำนาจพนักงานมีอำนาจออกไปค้นหาพระโอสถคือสมุนไพร ที่ปรากฏมีอยู่ในแผ่นดิน ผู้ใดจะคัดค้านมิได้ พนักงานพระโอสถจึงมีอำนาจในการค้นหา และมักจะเป็นผู้ที่อยู่ในตระกูลสืบทอดกันมาเท่านั้น

1.3 สมัยรัชกาลที่ 3 (ครองราชย์ พ.ศ. 2367 - พ.ศ. 2394)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ และโปรดเกล้าฯ ให้จารึกตำรายาไว้บนแผ่นหินอ่อน ประดับไว้ตามผนังโบสถ์และศาลารายในบริเวณวัด มีตำราบอกสมุฏฐานของโรคและวิธีบำบัด ทรงให้นำสมุนไพรที่ใช้ในการปรุงยาที่หาได้ยากมาปลูกไว้ เพื่อให้ราษฎรได้ศึกษาและนำไปใช้ในการรักษาตนโดยมิหวังค่ามิได้ในตระกูลใด นับได้ว่าเป็น “มหาวิทยาลัยเปิด” แห่งแรกในประเทศไทย

ใน พ.ศ. 2371 ซึ่งเป็นปีที่ 5 ในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวได้ว่าเป็นปีแรกที่มีการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการแพทย์และการสาธารณสุข โดยดำเนินการควบคุมกันไป กล่าวคือ ให้การรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยและทำการป้องกันโรคติดต่อที่ร้ายแรงไปด้วย ในรัชสมัยนี้ นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) ที่ชาวบ้านเรียกว่า “หมอบลัดเลย์” นักเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนาชาวอเมริกัน ซึ่งมาพร้อมกับมิชชันนารี ได้เข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. 2378 เป็นผู้ริเริ่มการป้องกันโรคติดต่อครั้งแรกในประเทศไทย มีการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษซึ่งได้ผลดี จนกระทั่งใน พ.ศ. 2381 ทรงโปรดให้หมอบลัดเลย์ไปเรียนวิธีปลูกฝีจากหมอบรัดเลย์ เพื่อปลูกให้แก่ข้าราชการและประชาชน

ใน พ.ศ. 2392 นายแพทย์ชาลส์ เรย์โนลด์ เฮาส์ (Samuel Reynolds House) เป็นหมอบของคณะแพทย์เผยแพร่วัฒนธรรมอเมริกัน ชาวบ้านเรียกว่าหมอบเฮาส์ เป็นผู้ให้นำยาสูบอีเธอร์มาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศไทย

2. ยุคบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง

สมัยรัชกาลที่ 4 ถึง สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นยุคที่มีการติดต่อกับประเทศแถบตะวันตก มีทูตมาเจริญสัมพันธไมตรี คณะมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนาคริสต์มากขึ้น พระมหากษัตริย์ของไทยเสด็จประพาสต่างประเทศ ได้เห็นความเจริญในด้านต่างๆ จึงได้นำมาประยุกต์ให้เข้ากับประเทศไทย ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ ด้านการแพทย์และการสาธารณสุขก็วิวัฒนาการตามไปด้วย

2.1 สมัยรัชกาลที่ 4 (ครองราชย์ พ.ศ. 2394 - พ.ศ. 2411)

การแพทย์ของประเทศไทยสมัยนี้แยกออกได้เป็นสองแผน คือ การแพทย์แผนเดิมหรือแผนโบราณ และการแพทย์แผนปัจจุบัน

มีแพทย์ชาวอเมริกัน 3 คน คือ หมอบลัดเลย์ หมอบเฮาส์ และหมอบเลนเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงเวลาหนึ่ง สำหรับหมอบเฮาส์ เป็นผู้ที่มีบทบาทในการควบคุมโรคหิวตักโรคและรักษาคนไข้โดยการให้ขิงเจอร์ผสมน้ำให้ดื่มซึ่งได้ผลดี

ถึงแม้ว่าจะได้นำการแพทย์แผนตะวันตกมาใช้มากขึ้น เช่น การสูติกรรมสมัยใหม่ แต่ก็ไม่สามารถชักจูงประชาชนให้เปลี่ยนค่านิยมได้ เพราะการรักษาพยาบาลแผนไทยเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันมา และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย

2.2 สมัยรัชกาลที่ 5 (ครองราชย์ พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453)

แต่เดิมมาประเทศไทยไม่มีโรงพยาบาลของรัฐที่สร้างขึ้นเพื่อรักษาราษฎรที่ป่วยไข้ มีเพียงการจัดตั้งโรงพยาบาลชั่วคราวในที่ต่างๆ เพื่อทำการรักษาผู้ป่วยในเวลาที่เกิดโรคระบาด เมื่อโรคสงบแล้วก็ล้มเลิกโรงพยาบาลนั้นไป ดังนั้น ใน พ.ศ. 2429 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการดำเนินการคณะหนึ่งชื่อว่า “คอมมิตีจัดการโรงพยาบาล” มีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นศิริวัชสังกาศ เป็นองค์ประธาน เพื่อก่อสร้างโรงพยาบาลซึ่งแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2431 โดยได้พระราชทานนามโรงพยาบาลว่า “โรงพยาบาลศิริราช” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ พระราชโอรส ซึ่งสิ้นพระชนม์ลงเนื่องจากโรคบิด และต่อมาได้ทรงตั้ง “กรมพยาบาล” ขึ้นเพื่อดูแลกิจการศิริราชพยาบาลสืบแทนคณะกรรมการฯ ซึ่งพ้นหน้าที่ไป พ.ศ. 2432 กรมพยาบาลได้เข้าอยู่ในสังกัดกระทรวงธรรมการ โดยพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับกรมพยาบาล ในช่วงนี้มีกิจการสำคัญด้านการแพทย์เกิดขึ้นหลายอย่าง ได้แก่

- พ.ศ. 2432 สร้างโรงเรียนแพทยากรขึ้นที่ศิริราชพยาบาล มีหลักสูตรการเรียนวิชาแพทย์แผนตะวันตกและแผนไทยร่วมด้วย และใน พ.ศ. 2438 ได้พิมพ์ตำราแพทย์สำหรับใช้ในโรงเรียนเล่มแรกคือตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ซึ่งมีเนื้อหาทั้งการแพทย์แผนไทยและแผนตะวันตก

- พ.ศ. 2439 การก่อตั้งโรงเรียนนางผดุงครรภ์ โดยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ขึ้นในบริเวณโรงพยาบาลศิริราช
- พ.ศ. 2440 จัดพิมพ์ตำราแพทย์เล่มใหม่ขึ้นโดยใช้ชื่อเดิมคือแพทยศาสตร์สงเคราะห์ แต่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การแพทย์แผนตะวันตกเกือบทั้งสิ้น
- พ.ศ. 2448 จัดการสุขาภิบาลเป็นการทดลองขึ้นที่ตำบลท่าฉลอม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นแห่งแรก
- พ.ศ. 2450 จัดพิมพ์ตำราออกมา 2 เล่ม คือ เวชศาสตร์วรรณ และตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ซึ่งถือเป็นตำรายาแห่งชาติฉบับแรก
- ตั้งกองแพทย์เพื่อดูแลป้องกันโรคระบาดและทำการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษแก่ประชาชนตามหัวเมือง

2.3 สมัยรัชกาลที่ 6 (ครองราชย์ พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2468)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีกิจกรรมสำคัญในด้านการแพทย์และสาธารณสุขที่ได้ดำเนินการตามพระราชดำริ ดังนี้

พ.ศ. 2454 ทรงสร้างโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์โดยใช้ทุนทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบกับเงินทุนของสภาอุณาโลมแดง

พ.ศ. 2455 ทรงสถาปนาปาสตรูสภา เพื่อบำบัดโรคกลัวน้ำ และสร้างเวชพยาบาล

พ.ศ. 2457 กระทรวงมหาดไทยให้จังหวัดต่างๆ มีสถานที่รักษาผู้ป่วยและจำหน่ายยา เรียกว่าโอสถสภา ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นสุขศาลา มีการจัดทำ “ยาตำราหลวง” 8 ขนาน จำหน่ายให้ประชาชนและนารายได้มาจัดหายาเพิ่มขึ้น เพื่อให้การส่งเคราะห์ผู้ยากไร้ นับเป็นการพัฒนาระบบ “user fee” ขึ้นเป็นครั้งแรก

พ.ศ. 2459 เปลี่ยนชื่อกรมพยาบาลเป็นกรมประชาภิบาล สังกัดกระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. 2459 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาไชยนาทนเรนทร ทรงปรับปรุงการศึกษาแพทย์ โดยเพิ่มการสอนวิชาทางคลินิกและการฝึกหัดรักษาพยาบาลคนไข้ให้มากขึ้นและได้ยกเลิกการสอนวิชาการแพทย์แผนไทย เนื่องจากลักษณะการสอนไม่เข้ากันและหาครูแพทย์ไทยที่มีความรู้ดีและเต็มใจถ่ายทอดวิชาไม่ได้

พ.ศ. 2460 ตั้งโรงเรียนการแพทย์ทหารบก

พ.ศ. 2461 รวมกิจการแพทย์และการสุขาภิบาลซึ่งยังแยกอยู่ภายใต้ 2 กระทรวง คือ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล และตั้งกรมสาธารณสุขขึ้นในวันที่ 27 พฤศจิกายน โดยกรมพระยาไชยนาทนเรนทร ทรงเป็นอธิบดีพระองค์แรก

พ.ศ. 2463 ก่อตั้งสถานเสาวภา

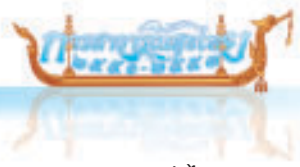
พ.ศ. 2463 นำสภากาชาดสยามเข้าเป็นสมาชิกสภากาชาดสากลเมื่อวันที่ 8 เมษายน

พ.ศ. 2465 ตั้งกองอนุสภากาชาด และโรงเรียนนางพยาบาลของสภากาชาด

พ.ศ. 2466 มีประกาศใช้พระราชบัญญัติการแพทย์ เป็นการควบคุมการประกอบโรคศิลปะ เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายแก่ประชาชนจากการประกอบกรของผู้ที่ไม่มีความรู้และมีได้ฝึกหัด ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นพระราชบัญญัติสถานพยาบาล พระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ และพระราชบัญญัติวิชาชีพต่าง ๆ อีก และสาขาในปัจจุบัน

3. ยุคบุกเบิกของการแพทย์และการสาธารณสุขแผนปัจจุบัน (พ.ศ. 2460 - พ.ศ. 2472)

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรมพระบรมราชชนก ทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์แรกของไทยที่ทรงสนพระทัยในด้านการแพทย์และการสาธารณสุขอย่างจริงจัง เนื่องจากได้ทรงเห็นว่าการแพทย์และการสาธารณสุขในสมัยนั้นยังไม่ก้าวหน้า ประชาชนมีความเสี่ยงสูงในการเจ็บป่วย โดยเฉพาะจากโรคติดต่อ ได้ทรงลาออกจากราชการกองทัพเรือและได้

เสด็จไปศึกษาวิชาการแพทย์และการสาธารณสุข ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา ด้วยพระวิริยะอุตสาหะอัน มั่นคงทรงประสบความสำเร็จในการศึกษา ได้รับประกาศนียบัตรวิชาสาธารณสุข (C.P.H) และปริญญาแพทยศาสตร **ชั้น เกียรตินิยม (cum laude)** และได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุขไทยอเนกประการ อาทิ การพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์ในการก่อสร้างโรงเรียนแพทย์ โรงพยาบาล และหอพักพยาบาล พระราชทานทุนส่วน พระองค์แก่แพทย์พยาบาลเพื่อไปศึกษาต่างประเทศ ทรงเป็นผู้แทนรัฐบาลไทยในการเจรจากับ **มูลนิธิโรคกิลเฟลเลอร์** เพื่อให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงการแพทย์ไทย นอกจากนี้ทรงส่งเสริมการพัฒนาค้นคว้าทางการแพทย์ โดยได้จัดตั้งทุนเพื่อการ ค้นคว้าและสืบสวนทางการแพทย์ขึ้นในโรงพยาบาลศิริราช และยังได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ในการสอนฝึกอบรมแก่นักเรียนแพทย์ พยาบาล รวมทั้งทรงปฏิบัติงานเป็นแพทย์ประจำบ้านที่โรงพยาบาลศิริราช และโรงพยาบาลแมคคอมิค จังหวัดเชียงใหม่ และ ทรงส่งเสริมเรื่อง “สงเคราะห์มารดาและทารก” โดยทรงวางโครงการตัดแปลงวชิรพยาบาลเป็นโรงพยาบาลคลอดบุตรขนาดใหญ่ เพื่อเป็นศูนย์อบรม ศึกษาพยาบาล ผดุงครรภ์ พยาบาลสาธารณสุข สังคมสงเคราะห์ และหมอดำแย เพื่อจะได้มีผู้ทำงานด้าน สงเคราะห์มารดาและทารกเพิ่มขึ้น

ตลอดพระชนมชีพของพระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการบำรุงส่งเสริมการแพทย์และการสาธารณสุข ของประเทศและเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างไพศาล ด้วยพระเกียรติคุณและอัจฉริยภาพดังกล่าว จึงทรงได้รับ การถวายพระสมัญญานามว่า **“บิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย”** และมหาวิทยาลัยที่มุ่งผลิตบัณฑิตด้านแพทย์และ สาธารณสุขเป็นหลัก จึงได้รับนามว่า **“มหาวิทยาลัยมหิดล”**

4. ยุคกำเนิดกระทรวงสาธารณสุข

4.1 สมัยรัชกาลที่ 7 (ครองราชย์ พ.ศ. 2468 - พ.ศ. 2477)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการออก **กฎเสนาบดี** แบ่งการประกอบโรคศิลปะเป็น แผนปัจจุบันและแผนโบราณ กำหนดว่า

4.1.1 ประเภทแผนปัจจุบัน คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะ โดยความรู้จากตำราอันเป็นหลักวิชาโดยสากลนิยม ซึ่ง ดำเนินและจำเริญขึ้น อาศัยการศึกษา ตรวจสอบ และการทดลองของผู้รู้ ในทางวิทยาศาสตร์ทั่วโลก

4.1.2 ประเภทแผนโบราณ คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะ โดยอาศัยความสังเกตความชำนาญ อันได้บอกเล่าสืบ ต่อกันมาเป็นที่ตั้ง หรืออาศัยตำราที่มีมาแต่โบราณ มิได้ดำเนินไปทางวิทยาศาสตร์

พ.ศ. 2469 กรมสาธารณสุขได้อนุมัติให้ปรับปรุงส่วนบริหารราชการใหม่ แบ่งกิจการออกเป็น 13 กอง คือ กองบัญชาการ กองการเงิน กองที่ปรึกษา กองบรรณาธิการ กองบูรพาภิบาล กองวิศวกรรม กองสุขภาพ กองโอสถศาลา กอง ยาเสพติดให้โทษ โรงพยาบาลคนเสียจริต กองส่งเสริมสุขภาพภิบาล กองแพทย์สุขาภิบาลแห่งพระนคร และวชิรพยาบาล

4.2 สมัยรัชกาลที่ 8 (ครองราชย์ พ.ศ. 2477 - พ.ศ. 2489)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2485 มี **กระทรวงสาธารณสุขขึ้น** นอกจากนี้ ได้ทำการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพิ่มขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2485 - พ.ศ. 2486 ขณะที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ขยายเข้ามาในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนยา ศาสตร์อาจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ทำวิจัยสมุนไพรที่ใช้รักษาไข้มาลาเรียที่โรงพยาบาลสัตหีบ หลังสงครามโลกสงบลง ยังคงมีปัญหาขาดแคลนยา รัฐบาลจึงมีนโยบายให้โรงงานเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข นำสมุนไพรมาผลิตเป็นยารักษาโรค

5. ยุคสมัยรัชกาลที่ 9 (ครองราชย์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2489 จนถึงปัจจุบัน)

5.1 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน

ทรงสนพระราชหฤทัยและห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสุขภาพอนามัย พระองค์ทรงริเริ่มโครงการต่างๆ ครอบคลุมทั้งงานด้านการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพ ประชาชนชาวไทยล้วนสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น แม้ชาวต่างประเทศก็ตระหนักและชื่นชมในพระราชกรณียกิจในด้านสุขภาพอนามัยด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการที่องค์การอนามัยโลกได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองสุขภาพดีถ้วนหน้า เมื่อ พ.ศ.2535 และคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองสดุดีพระเกียรติคุณในการที่ทรงพระราชทานแนวคิดและทิศทางในการเผยแพร่เกลือเสริมไอโอดีน เพื่อควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2544 สถาบัน Franklin and Eleanor Roosevelt Institute และคณะกรรมการระดับโลกว่าด้วยคนพิการ ได้ถวายรางวัล “Franklin Delano Roosevelt International Disability Award” ในฐานะที่ประเทศไทยมีความก้าวหน้าในการดำเนินงานที่สำคัญตามเป้าหมายของแผนปฏิบัติการระดับโลกขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยคนพิการ และในวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 องค์การสหประชาชาติ โดย นายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ เดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงมีพระปรีชาสามารถและพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของพสกนิกรไทยอย่างยั่งยืนโดยแท้จริงมาโดยตลอดรัชสมัยครองสิริราชสมบัติ ซึ่งรางวัลดังกล่าวนี้ ถือเป็นรางวัลเกียรติยศอันสูงสุดที่ริเริ่มขึ้นใหม่ โดยทางสหประชาชาติได้ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อเฉลิมพระเกียรติเป็นกรณีพิเศษในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี และทรงเป็นผู้ได้รับการถวายรางวัลเกียรติคุณพิเศษนี้เป็นพระองค์แรกในโลก

งานด้านสาธารณสุขที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีเป็นอนเนกนานับประการ ที่สำคัญได้แก่

5.1.1 การก่อตั้งมูลนิธิอานันทมหิดล

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งมูลนิธิอานันทมหิดลขึ้น โดยส่งเสริมและสนับสนุนผู้ที่ใฝ่ใจในการศึกษา ที่ได้แสดงความสามารถอย่างยอดเยี่ยมให้ได้มีโอกาสไปศึกษาวิชาการชั้นสูงบางวิชา ณ ต่างประเทศ โดยทรงหวังในพระราชหฤทัยว่า เมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาแล้ว จะได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในวิชาการที่ศึกษามา โดยเริ่มจากการทดลองดำเนินการก่อนด้วย “ทุนอานันทมหิดล” เมื่อ พ.ศ. 2498 ต่อมา เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2502 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยให้เปลี่ยนสภาพจาก “ทุน” เป็น “มูลนิธิ” ชื่อว่า มูลนิธิ “อานันทมหิดล” โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนเริ่มแรก จำนวน 20,000 บาท เป็นการจัดตั้งมูลนิธิเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ในพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยได้พระราชทานทุนแก่นักศึกษาวิชาการแพทยศาสตร์เป็นประเดิม ซึ่งปัจจุบันมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธานมูลนิธิ

ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ถึง พ.ศ. 2553 มีผู้ได้รับพระราชทานทุนมูลนิธิ อานันทมหิดลไปศึกษาต่างประเทศ และสำเร็จการศึกษา 287 ราย และกำลังศึกษาอยู่ 53 ราย โดยผู้สำเร็จการศึกษากลายเป็นแพทย์ 77 คน และทันตแพทย์ 14 คน และผู้ที่กำลังศึกษาเป็นแพทย์ 7 คน และทันตแพทย์ 4 คน

5.1.2 การก่อตั้งมูลนิธิราชประชาสมาสัย

เมื่อ พ.ศ. 2497 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และที่มีผู้โดยเสด็จพระราชกุศลเพื่อก่อสร้างตึก “อานันทมหิดล” ในบริเวณโรงพยาบาลศิริราชเพื่อเป็นพระอนุสรณ์สถานแก่สมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล ซึ่งเมื่อการก่อสร้างตึกดังกล่าวขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราชแล้วเสร็จ ปรากฏว่ามีเงินเหลืออีก 175,064.75 บาท ประจวบกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขในสมัยนั้นได้มีหนังสือกราบบังคมทูลขอพระราชทานเงินเพื่อสร้างสถาบันอบรมเจ้าหน้าที่และค้นคว้าโรคเรื้อน ขึ้นที่สถานพยาบาลพระประแดง ในวงเงินประมาณหนึ่งล้านบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินจำนวนที่เหลือนี้ให้เพื่อการริเริ่มงานเกี่ยวกับผู้ป่วยโรคเรื้อน และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามสถาบันแห่งนี้ว่า “สถาบันราชประชาสมาสัย” นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงห่วงใยถึงการเล่าเรียนของเด็กลูกคนไข้โรคเรื้อนที่เป็นปกติไม่ได้ติดโรคเรื้อน ซึ่งทางราชการแยกเลี้ยงไว้ในสถานเลี้ยงเด็กของกรมอนามัย จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างโรงเรียนราชประชาสมาสัยสำหรับการสงเคราะห์และการศึกษาแก่บุตรผู้ป่วยโรคเรื้อน โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เริ่มแรก 1 ล้านบาท สมทบทุนการก่อสร้างและได้เสด็จพระราชดำเนินในพิธีเปิดและทรงมีพระเมตตาอีกคุณเสด็จเยี่ยมหลายครั้ง

5.1.3 การก่อตั้งมูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลในพระบรมราชูปถัมภ์

ในวโรกาสเฉลิมฉลองวันคล้ายวันพระราชสมภพในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ครบ 100 ปี ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2535 เพื่อเป็นการเผยแพร่พระราชเกียรติคุณ พระผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์ต่อวงการแพทย์และการสาธารณสุขของไทยให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยะประเทศ จึงได้จัดตั้ง “มูลนิธิรางวัลมหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์” และได้เปลี่ยนแปลงเป็น “มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์” เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

มูลนิธิรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อมอบรางวัลแก่บุคคลหรือองค์กรที่ปฏิบัติงานและ/หรือวิจัยดีเด่นทางด้านวงการแพทย์และการสาธารณสุข อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่มนุษยชาติ โดยมีการให้รางวัลเป็นประจำทุก ๆ ปี ละ 2 รางวัล ซึ่งมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิฯ

ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2553 มีบุคคลหรือองค์กรที่ได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวม 59 ราย จำแนกเป็นผู้ได้รับพระราชทานรางวัลบุคคลหรือองค์กรที่ปฏิบัติงานและ/หรือวิจัยดีเด่นทางด้านวงการแพทย์ 26 ราย และด้านสาธารณสุข 33 ราย ทั้งนี้ เป็นคนไทย 4 คน ได้แก่ นพ.ประสพศักดิ์ ตูจันทา พญ.สุจิตรา นิมมานนิตย์ นพ.วิวัฒน์ โรจนพิทยากร และนายมีชัย วีระไวทยะ ซึ่งมีผู้ที่ได้รับรางวัลนี้และต่อมาผลงานดังกล่าวนำไปสู่การได้รับรางวัลโนเบลสาขาการแพทย์และการสาธารณสุข 2 ราย คือ ผู้ได้รับรางวัลสาขาการแพทย์ Professor Barry Marshall จากประเทศออสเตรเลีย ใน พ.ศ. 2544 ผู้ค้นพบว่า Helicobacter bacilli เป็นสาเหตุของโรคแผลในกระเพาะอาหารและนำไปสู่การรักษาด้วยยาปฏิชีวนะอย่างได้ผล และผู้ได้รับรางวัลสาขาการสาธารณสุข คือ Professor Harald Zur Hausen จากประเทศเยอรมัน ใน พ.ศ. 2548 ผู้ค้นพบว่า Human Papilloma Virus เป็นสาเหตุของมะเร็งปากมดลูกและนำไปสู่การพัฒนาวัคซีนป้องกันมะเร็งปากมดลูกได้สำเร็จ

เพื่อให้รางวัลสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดลเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วโลก ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 มูลนิธิจึงได้ร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ในประเทศไทยและต่างประเทศ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล กระทรวงสาธารณสุข สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข องค์การอนามัยโลก ธนาकारโลก มูลนิธิรอกกี้เฟลเลอร์ จัดให้มีการประชุมระหว่างประเทศประจำปี เรียกชื่อว่า “Prince Mahidol Award Conference” ขึ้น โดยมุ่งเน้นประเด็นที่เป็นที่สนใจในด้านสาธารณสุขระดับโลก

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2552 ยังได้ริเริ่มโครงการ Prince Mahidol Award Youth Program ขึ้น เพื่อ

คัดเลือกนักศึกษาด้านสุขภาพที่กำลังจะสำเร็จการศึกษาและมีความสนใจเป็นพิเศษในด้านใดด้านหนึ่ง ให้ได้มีโอกาสไปศึกษาหรือปฏิบัติงานในสถาบันการศึกษา/องค์กรระหว่างประเทศเป็นเวลาหนึ่งปี โดยมีอาจารย์ฝ่ายไทยเป็น mentor โดยมุ่งหมายให้เป็น “life long mentorship”

5.1.4 ก่อตั้งมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในพระบรมราชูปถัมภ์

มูลนิธิรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้จัดตั้งขึ้นในวโรกาส 100 ปี แห่งการเสด็จพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับมูลนิธิรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2543 และได้รับพระกรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงรับเป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิฯ จนสิ้นพระชนม์ ปัจจุบันตั้งแต่ พ.ศ. 2551 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รับเป็นองค์ประธานกรรมการมูลนิธิฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาให้รางวัลแก่ผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาล และ/หรือการผดุงครรภ์วิชาชีพจากประเทศในเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีผลงานดีเด่นเป็นที่ประจักษ์ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านสาธารณสุขและคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งนี้ เพื่อเป็นพระราชอนุสรณ์และเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้แผ่ไพศาลไปยังนานาประเทศ โดยตั้งแต่ พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2553 มีบุคคลที่ได้รับพระราชทานรางวัลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวม 11 ราย

5.2 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ทรงส่งเสริมและสนับสนุนโครงการด้านสุขภาพอนามัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาโดยตลอด ทรงดำรงตำแหน่ง **องค์สภานายิกาสภาภาษาไทย** ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์องค์การสมาคมและมูลนิธิต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับด้านการแพทย์และสาธารณสุขมากมายหลายแห่ง อาทิ มูลนิธิช่วยเหลือคนตาบอด มูลนิธิช่วยเหลือเด็กปัญญาอ่อน มูลนิธิอนุเคราะห์คนทุพพิกข เป็นต้น และที่สำคัญคือทรงเป็นองค์อุปถัมภ์โครงการรณรงค์ให้วัคซีนโปลิโอ ทำให้ผู้ป่วยด้วยโรคโปลิโอลดลงมาเป็นลำดับ และอยู่ในสถานะที่สามารถจะกวาดล้างโรคนี้ได้หมดไปจากประเทศไทยได้ในไม่ช้า นอกจากนี้ยังมีพระราชกรณียกิจที่ทั่วโลกชื่นชมยกย่องคือผลงานด้าน “**สร้างความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับธรรมชาติ**” จึงทรงได้รับรางวัล “ลินเบอร์ก อวอร์ด” (Lindbergh Award) เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2538 จาก Charles A and Anne Morrow Lindbergh Foundation และผลงานด้านการเป็นผู้นำในการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานด้านอาหารปลอดภัยในระดับประเทศและนานาชาติ จึงทรงได้รับรางวัล Food Safety Awards เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2548 จากองค์การอนามัยโลก นับเป็นสุขภาพสตรีพระองค์แรกที่ได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดังกล่าว

นอกจากนี้ ยังมีพระราชกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุข อาทิ โครงการแพทย์หลวง โครงการหมอมูบ้าน รวมทั้งทรงอุปถัมภ์คนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ เป็นต้น

5.3 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ทรงเป็นพระบรมราชวงศ์ที่สำคัญอีกพระองค์ที่ทรงพระราชกิจนานาประการเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชน ดังต่อไปนี้

(1) พ.ศ. 2499 ทรงรับมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการไว้ในพระราชูปถัมภ์ โดยทรงพระราชทานพระราชดำริ พระราชทรัพย์และทรงรับเป็นพระราชภาระในการติดต่อบุคคลและองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกประเทศ เพื่อช่วยเหลือผู้พิการทุกสาขา

(2) พ.ศ. 2506 ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิช่วยเหลือคนโรคเรื้อน จังหวัดลำปาง และโรงเรียนจิตต์อารี โดย

พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการก่อสร้างอาคารเรียน หอพัก ทุนอุปการะบุตรผู้ป่วยโรคเรื้อนและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สนับสนุนการดำเนินงานโรงเรียนจิตต์อารีทุกปี เป็นผลให้บุตรผู้ป่วยโรคเรื้อนและผู้ยากจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(3) พ.ศ. 2510 รับมูลนิธิชีวิตใหม่ไว้ในพระอุปถัมภ์ เพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูสมรรถภาพแก่ผู้ป่วยจากโรคเรื้อนที่พิการ

(4) พ.ศ. 2512 เริ่มก่อตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ พอ.สว. ซึ่งเป็นคณะแพทย์อาสาสมัครประกอบด้วยแพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอาสาสมัครสนับสนุนจากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ไปปฏิบัติงานรักษา ป้องกันส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพอนามัยของประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นทุรกันดาร

(5) พ.ศ. 2516 จัดตั้ง “แพทย์อาสาทางอากาศ” และต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “หน่วยแพทย์ทางวิทยุ” โดยใช้วิทยุรับส่งข่าวสำหรับแพทย์ใช้ติดต่อสั่งการรักษาผู้ป่วยได้โดยตรงตามสถานีอนามัยที่อยู่ห่างไกลโรงพยาบาลในเขตที่เป็นจังหวัด พอ.สว. รวม 25 จังหวัด ที่เหลือเป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2519 และหลังจากนั้นได้โอนงานหน่วยแพทย์ทางวิทยุ พอ.สว. ให้กระทรวงสาธารณสุขรับไว้ดำเนินการหมดใน พ.ศ. 2539

(6) พ.ศ. 2517 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จดทะเบียนก่อตั้งเป็นมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระราชทานทุนเริ่มแรกแก่มูลนิธิฯ จำนวน 1 ล้านบาท และต่อมารัฐบาลไทย ภาครัฐและเอกชนจากต่างประเทศ ให้การสนับสนุนทางการเงิน อุปกรณ์ทางการแพทย์อย่างต่อเนื่องตลอดมา

พ.ศ. 2529 ริเริ่มโครงการรักษาโรคเฉพาทาง ได้แก่ โรคตาต่อกระจก ปากแห้งเพดานโหว่ แก้วหูทะลุ การใส่กายอุปกรณ์เทียม โรคหัวใจรูห์มาติก โรคหัวใจพิการแต่กำเนิดและโรคฟันคุด

(7) งานทันตสาธารณสุข พอ สว. โดยจัดกิจกรรมในวันทันตสาธารณสุขแห่งชาติ 21 ตุลาคม ทุกปี

(8) พ.ศ. 2535 พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ 500,000 บาท จัดตั้งมูลนิธิฯเพิ่มขึ้น และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระราชทานสมทบอีก 750,000 บาท เพื่อจัดทำขาเทียมให้แก่ผู้ป่วยยากจนทุกเชื้อชาติศาสนาโดยไม่คิดมูลค่า

นอกจากนี้ องค์การอนามัยโลกได้ยกย่องและชื่นชมพระเกียรติคุณของพระองค์ท่านที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่างๆ อันเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงต่อการส่งเสริมสุขภาพของประชาชนชาวไทย จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองสุขภาพดีถ้วนหน้าแด่พระองค์ท่าน ใน พ.ศ. 2533 นอกจากนี้ องค์การยูเนสโกได้ประกาศเกียรติคุณพระองค์ท่านเป็นปูชนียบุคคลสำคัญระดับโลก เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2543 และในวโรกาสครบ 100 ปี วันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ทรงได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า “พระมารดาแห่งการสาธารณสุขไทย”

5.4 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

ทรงเป็นองค์นายกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราช ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์และเปิดโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชจำนวน 21 แห่ง (เป็นโรงพยาบาลระดับอำเภอในที่ห่างไกลและกันดาร) และทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการของโรงพยาบาล โดยได้เสด็จไปตรวจเยี่ยมเพื่อติดตามผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และได้ทรงพระราชทานพระราชโอรสไปตรวจเยี่ยมแก่กระทรวงสาธารณสุขเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชให้มีประสิทธิภาพสามารถให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน

5.5 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ทรงให้ความสนพระทัยเป็นพิเศษต่อการปรับปรุงและพัฒนางานโภชนาการ โดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน จึงมีโครงการตามพระราชดำริหลายโครงการเกิดขึ้น อาทิ โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันเพื่อช่วยเหลือเด็กในท้องถิ่นทุรกันดารให้มีสุขภาพดี โดยเน้นในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้นำไปเป็นรูปแบบการ

ดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนอื่นทั่วประเทศ มีโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านโภชนาการในเด็กวัยก่อนเรียน และโครงการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพอนามัยแม่และเด็กในถิ่นทุรกันดาร

นอกจากนี้ยังทรงเป็นองค์ประธานคณะกรรมการควบคุมโรคขาดสารไอโอดีนแห่งชาติ ซึ่งเป็นโครงการที่สำคัญและทรงสนพระทัยแก้ไขปัญหาย่างจริงจังเป็นผลให้ภาวะขาดสารไอโอดีนลดลงมาอยู่ในระดับที่ควบคุมไม่ให้เป็นปัญหาอีกต่อไป

5.6 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์อัครราชกุมารี

ทรงมีบทบาทโดดเด่นในฐานะนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งพระเกียรติคุณเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับนานาชาติ ทรงได้รับการทูลเกล้าถวายเหรียญทองไอน์สไตน์ จาก UNESCO ทรงนำความรู้มาพัฒนางานด้านการแพทย์และการสาธารณสุขของประเทศ ทรงก่อตั้งมูลนิธิจุฬาภรณ์เพื่อช่วยเหลือการศึกษาทางการแพทย์และสาธารณสุข ได้ทรงสถาปนาสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์เพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งความร่วมมือของนักวิทยาศาสตร์ให้สามารถผลิตผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและเพื่อแก้ไขปัญหาเร่งด่วน เช่น ปัญหาด้านสาธารณสุข สิ่งแวดล้อม และการเกษตร เป็นต้น นอกจากนี้ทางสถาบันฯ ยังได้จัดทำโครงการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานีคือโครงการหมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา ซึ่งแนวทางการดำเนินงานสอดคล้องกับแนวคิดและหลักการสาธารณสุขมูลฐานคือการพึ่งตนเองของประชาชน

นอกจากนี้ ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ตามโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับเป็นประธานกิตติมศักดิ์ มูลนิธิแพथยาอาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) ตั้งแต่วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2552

5.7 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

ทรงเป็นองค์ประธานมูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย โดยเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการรักษาพยาบาล การป้องกันโรคไตและทางเดินปัสสาวะ การศึกษาค้นคว้าและวิจัย ตลอดจนการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคดังกล่าว

นอกจากนี้ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านต่างๆ ตามโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับเป็นองค์นายิกา กิตติมศักดิ์ มูลนิธิแพथยาอาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) ตั้งแต่วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2538 トラบจนสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2551 รวมทั้งยังทรงมีผลงานสุขภาพจิตและยาเสพติดระหว่างประเทศดีเด่น โดยทรงให้ความสำคัญของการพัฒนาการตั้งแต่เด็กอ่อน โดยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม เด็กในมูลนิธิอื่นๆ ได้พระราชทานทุนทรัพย์เพื่อจัดตั้งกองทุนอาหารเสริม จัดทำหนังสือและของเล่นสำหรับเด็กเป็นการส่งเสริมให้เด็กได้มีพัฒนาการตามวัย นอกจากนี้ได้จัดตั้งรางวัล Mental Health Princess Award ขึ้น ซึ่งเป็นรางวัลที่ทรงพระราชทานให้แก่ผู้ที่มีผลงานดีเด่นด้านสุขภาพจิตและยาเสพติดระหว่างประเทศ จากพระเกียรติคุณซึ่งเป็นที่ยอมรับ ทรงได้รับทูลเกล้าถวายรางวัล WHO/SEARO AWARD จากองค์การอนามัยโลก (WHO) เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ. 2546

5.8 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายา

ทรงให้ความสนพระทัยเป็นพิเศษในด้านการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และการอนามัยแม่และเด็ก โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มของหญิงตั้งครรภ์ หญิงหลังคลอด พ่อแม่ ผู้สูงอายุ เพื่อเป็นชมรมเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ หรือชมรมแม่อาสา หรือชมรมสายใยรักแห่งครอบครัว รวมทั้งการส่งเสริมการจัดศูนย์เด็กเล็กน่ายุ่คุณแม่

5.9 พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตดามาตุ

ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจตามเบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ ในกิจกรรมต่างๆ เสมอมา

สำหรับพระกรณียกิจในด้านการแพทย์และสาธารณสุข พระองค์ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับโรคเอดส์เป็นอย่างมาก จะเห็นได้จากการที่พระองค์เสด็จเป็นองค์ประธานในงานเทียนส่องใจเป็นประจำเกือบทุกปีหากพระองค์ไม่มีพระกรณียกิจอื่นใด งานนี้สภากาชาดไทยร่วมกับชมรมเพื่อนวันพุธซึ่งเป็นชมรมผู้ติดเชื้อเอดส์ ได้จัดขึ้นในวันที่ 1 ธันวาคม ตรงกับวันเอดส์โลกทุกปี โดยจัดใน พ.ศ. 2534 เป็นปีแรก และยังทรงพระกรุณาต่อโครงการอันเกี่ยวกับสภากาชาดไทยทุกโครงการ เช่น โครงการป้องกันการติดเชื้อเอดส์จากแม่สู่ลูก โครงการเพื่อนพึ่งพายามยาก

5.10 ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี

ทรงมีความห่วงใยประชากรและประเทศเป็นอย่างยิ่ง ได้ทรงรับเป็นองค์ประธานโครงการณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด (TO BE NUMBER ONE) เพื่อกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกของปวงชนในชาติให้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงการต่อสู้เอาชนะปัญหายาเสพติด เพื่อสร้างโอกาสสนับสนุน และดึงกลับสู่สังคม

6. พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ

นอกเหนือจากพระราชกรณียกิจดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ รวมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ที่อยู่ระหว่างดำเนินการ 216 โครงการ และดำเนินการสิ้นสุดแล้ว 118 โครงการ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและโครงการเฉลิมพระเกียรติในพระบรมวงศานุวงศ์ที่เกี่ยวข้องกับกระทรวงสาธารณสุข (แยกรายพระองค์)

ลำดับ	พระราชทินนาม/พระนาม	จำนวนโครงการ									
		พระราชดำริ/พระดำริ		เฉลิมพระเกียรติ				รวม			
		สิ้นสุดแล้ว	ดำเนินการอยู่	สิ้นสุดแล้ว	ดำเนินการอยู่	รวม	รวม	รวม	รวม		
1	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	19	33	52	35	58	93	54	91		
2	สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ	9	16	25	8	15	23	17	31		
3	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร	2	3	5	4	3	7	6	6		
4	สมเด็จพระเทพฯ สยามบรมราชกุมารี	19	48	67	10	13	23	29	61		
5	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์	-	1	1	-	3	3	-	4		
6	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาภิรมย์	1	6	7	5	4	9	6	10		
7	ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาฯ	5	6	11	-	2	2	5	8		
8	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ฯ	1	3	4	-	1	1	1	4		
9	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลีฯ	-	1	1	-	-	-	-	1		
รวม		56	117	173	62	99	161	118	216		

ที่มา: สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

